

وقتی سامانه ترمز تولید را می کشد

خودزنی با چاشنی «دولت الکترونیک»

کیمیا ملکی: تصور کنید صادرکننده‌ای هستید که ماه‌ها برای بازاریابی در کشورهای همسایه دویده، قرارداد بسته و حالا در لحظه آخر، درست وقتی می‌خواهد کالا را از مرز رد کند، با یک پیغام خطای ساده در مانیتور اتاق کارش مواجه می‌شود: «سقف رتبه‌بندی شما پر است». این صادرکننده نه با تحریم‌های بین‌المللی، نه با بلوک شدن حساب‌های بانکی در سوییس و نه حتی با جنگ منطقه‌ای، بلکه با یک الگوریتم شکست می‌خورد؛ الگوریتمی که طراحی شده تا تجارت را هوشمند کند اما حالا به قفلی بر پای تولید بدل شده است. در اقتصاد کشور جایی که تحریم خارجی سقف پرواز را پایین آورده، خودتحریمی چنان در تار و پود قوانین و سامانه‌های دولتی تنیده شده که بازرگان را در خانه خودش غریبه کرده است. ما در دورانی زندگی می‌کنیم که بخشنامه‌های خلق‌الساعه نه برای مدیریت بحران بلکه برای خلق بحران‌های جدید صادر می‌شوند. این گزارش صمت روایی دارد از یک نبرد نابرابر؛ نبردی که در آن صادرکننده با دست‌های بسته در رینگ تجارت جهانی می‌جنگد.

بررسی‌های آماری نشان می‌دهد که ما در میانه یک سوءمدیریت استراتژیک هستیم که حتی فرصت تلاشی افزایش نرخ ارز را به تهدیدی برای صادرات بدل کرده است. سیاست ارزی اتخاذ شده در سال‌های اخیر اگرچه هدفش کنترل تورم یا مدیریت منابع ارزی بوده اما در عمل نتیجه‌ای معکوس داشته است. افزایش نرخ ارز که در تئوری باید موتور محرک صادرات باشد به دلیل سیاست‌های مداخله‌جویانه در تعیین نرخ نیما و بازگشت اجباری ارز تبدیل به عاملی برای سرکوب صادرات شده است. تجربه نشان داده است که وقتی سیاست‌گذار ابزارهای کنترلی خود را

بخشی از خودتحریمی امروز، در لایه‌های پنهان سامانه‌های دولتی نهفته است. آنچه تحت عنوان «دولت الکترونیک» معرفی شده، در عمل به مجموعه‌ای از سامانه‌های جزیره‌ای بدل شده است که زبان یکدیگر را نمی‌فهمند. این بی‌نظمی سیستمی، نه تنها سرعت تجارت را بالا نبرده، بلکه به بزرگترین گلوگاه عملیاتی بدل شده است. به عنوان مثال، در رویه ورود موقت، تولیدکننده‌ای که کالا وارد می‌کند تا پس از فراوری صادر کند، در میانه فرآیند با بن‌بستی سیستمی مواجه می‌شود. سامانه گمرک به دلیل طراحی غیریکپارچه، داده‌های لازم برای تسویه

وقتی سامانه تبدیل به دشمن شماره یک می شود

با تایید نهایی را از سامانه‌های موازی دریافت نمی‌کند و صادرکننده در هزارتوی دیوان‌سالاری دیجیتال گرفتار می‌شود. وقتی سقف رتبه‌بندی اعتباری برای صادرکننده‌ای که به طور قانونی در حال انجام تعهدات است پر می‌شود، او با یک سد غیرمنطقی مواجه است که نه با واقعیت‌های اقتصادی بلکه با خطاهای منطق برنامه‌نویسی سامانه‌ها گره خورده است. این دور باطل، فرساینده است و مسیر تجارت قانونی را به شدت نامن و پرهزینه کرده است.

مثلث مرگبار

تولید سربه‌فلک می‌کشد، بلکه زنجیره تامین هم از هم می‌پاشد. این موضوع در کنار کاهش نقدینگی که حاصل سیاست‌های انقباضی بانک‌هاست، تولیدکننده را خلع‌سلاح کرده است. در این میان تغییرات مکرر در قوانین صادراتی که گاهی حتی به صورت هفتگی عوض می‌شوند، تیر خلاصی بر پیکره اعتماد بخش

خودتحریمی هنوز پابر جاست

مهاجر دارایی با اشاره به اینکه پس از انقلاب همواره تحریم وجود داشته، گفت: حدود ۱۰ تا ۱۵ سال گذشته به‌ویژه از دوره اول ریاست جمهوری ترامپ، تحریم‌های مستمر و ظالمانه از سوی آمریکا و کشورهای اروپایی بر ایران تحمیل شد. با وجود همه مشکلات، همین تحریم‌ها با اتکا به توانمندی‌ها و حضور جوانان فکور جمهوری اسلامی ایران، زمینه اتفاقات مثبتی را رقم زد و کشور به ظرفیتی قابل توجه رسید؛ به‌طوری که بسیاری از نیازهای بخش‌های مختلف با اتکای داخلی تامین شد. به گفته او، قدرت‌های استعمارگر مانند آمریکا و برخی دولت‌های اروپایی، توان علمی و عملیاتی ایران را باور نداشتند، اما وقتی ایران به فناوری‌های جدید دست یافت، روشن شد که تحریم‌ها با وجود استفاده از همه ابزارهای اقتصادی و حتی تهدید و فشار، در بخش‌های قابل توجهی بی‌اثر مانده و ایران توانسته آنها را دور بزند.

انتظار حمایت واقعی از تولید

وی با بیان اینکه انتظار می‌رفت پس از کاهش اثر تحریم‌ها، دولت‌ها تدابیر درست‌تری برای حمایت از تولید اتخاذ کنند، گفت: برخی دولت‌ها همراهی خوبی داشتند، اما برخی دیگر با تصمیمات غلط، نتوانستند مدیریت مناسبی داشته باشند تا تحریم‌ها در برابر توان داخلی بی‌اثر بماند و این توانمندی تقویت شود. به گفته او، دشمن نیز روی همین نقطه فشار آورد و تحریم‌ها را تشدید کرد؛ حمایت‌های دولت به‌خوبی اعمال نشد و در بخش‌هایی به بخش خصوصی آسیب وارد آمد.

عبور از شرایط سخت با اتحاد داخلی و تدبیر درست

مهاجر دارایی بیان کرد: در حال حاضر، لطف خدا و حرکت‌های مقتدرانه و عزتمندانه جوانان در دفاع از کشور و بی‌اثر کردن تحریم‌ها شامل حال کشور شده و با کمک مردم در حال عبور از بدترین شرایط اقتصادی هستیم. تحریم زمانی اثرگذار نیست که کشور متحد باشد و دولت‌ها تدبیر درستی اتخاذ کنند.

بازار روسیه و اوراسیا؛ فرصت بزرگ و استفاده محدود

وی درباره بازار بزرگ روسیه و میزان استفاده ایران از فرصت همجاری با این کشور گفت: روسیه در کنار قزاقستان، آذربایجان، ارمنستان و ترکمنستان ظرفیت قابل‌انگیزی دارد؛ تولید ناخالص داخلی این کشورها شاید بیش از هزار میلیارد دلار باشد. مهاجر دارایی افزود: ارتباط تجاری روسیه با چین ۲۵۰ میلیارد دلار است، در حالی که ایران می‌توانست حداقل ارتباط تجاری ۱۰ میلیارد دلاری با روسیه داشته باشد اما اکنون این رقم حدود ۲ میلیارد دلار است.

مشکل در تدابیر داخلی است

مهاجر دارایی با اشاره به تعرفه‌های صفر یا صفر تا پنج درصدی در تجارت

خصوصی است. سیاست‌گذار شاید تصور کند با تغییر مدام بخشنامه‌ها، اوضاع را کنترل می‌کند اما واقعیت این است که تنها عدم قطعیت را به حداکثر رسانده است. وقتی تولیدکننده نمی‌تواند برای ماه آینده‌اش برنامه‌ریزی کند، صادرات از یک فعالیت اقتصادی بلندمدت به یک قمار روزمره تبدیل می‌شود.

کشورهای اوراسیا گفت: صرف وجود امکانات و فرصت‌ها کافی نیست؛ باید مسائل داخلی را حل کرد تا به سقف ارتباط تجاری رسید. او تأکید کرد اوراسیا می‌تواند ظرفیت مهمی برای گسترش فعالیت‌ها باشد، اما باید دید در چه نقطه‌ای بوده‌ایم و چرا اکنون در آن سطح نیستیم.

تصمیمات خلق‌الساعه

این فعال اقتصادی با بیان اینکه بسیاری از مشکلات نتیجه تدابیر اشتباه داخلی است، گفت: بازرگان ایرانی با یک زنجیره کالایی در حوزه مرکبات و کیوی یا برنج و گل و گیاه مذاکره می‌کند و قرارداد می‌بندد تا در مدت مشخصی صادرات مستمر داشته باشد؛ اما ناگهان در ابتدا یا میانه راه با لغو صادرات همان محصول مواجه می‌شود و این مسئله به‌شدت نگران‌کننده است. باید یاد بگیریم مانند کشورهای موفق و رقیب، صادرات را روان‌سازی کنیم؛ در روسیه صادرکننده عمدتاً درگیر رفع موانع نیست و تمرکز او بر تامین کالا، بسته‌بندی، ارسال در زمان مقرر و ایفاء تعهدات است، چون دولت موانع را برطرف کرده است. ایران هنوز در ابتدای مسیر است و برنامه دقیقی ندارد، در حالی که فرصت‌های مهمی پیش‌روست.

بی‌ثباتی تصمیم‌ها مانع می‌شود

وی افزود: صادرکننده به زنجیره تعهد می‌دهد و زنجیره نیز کالا را پیوسته می‌خواهد، اما ایرادات و تصمیمات خلق‌الساعه هرچند کمتر شده اما همچنان وجود دارد و صادرکننده نمی‌تواند با اطمینان، صادرات کلان و مستمر انجام دهد.

حذف تصدی‌گری دولت و تمرکز بر حمایت و نظارت

مهاجر دارایی با اشاره به نشست اخیر بخش تولید با رئیس‌جمهور گفت: در آن جلسه از رئیس‌جمهور خواستم با توجه به اینکه سقف صادرات ایران حدود ۵۰ میلیارد دلار است، اگر هدف افزایش صادرات به حداقل ۱۰۰ میلیارد دلار است، باید کارها به بخش خصوصی واگذار شود و دولت صرفاً نقش حمایت و نظارت را بر عهده بگیرد.

مطالبه ارزی با نرخ متفاوت مسئله‌ساز است

عضو هیئت رئیسه اتاق ایران با تأکید بر اینکه بخش خصوصی به بازگشت ارز حاصل از صادرات متعهد است و به تعهدات ارزی خود عمل می‌کند، گفت: صادرکننده کالا را بر مبنای قیمت روز می‌خرد و صادر می‌کند، بنابراین دولت نباید ارز را با قیمت دیگری از او مطالبه کند. او افزود این وضعیت با فشار بخش خصوصی بهتر شده اما باید همیشگی و تثبیت شود.

تیغ تیز حمایت‌گری معکوس بر گلوئ صنعت

شاید خطرناک‌ترین نوع خودتحریمی، همان چیزی باشد که با نام حمایت از تولید داخلی ویترن می‌شود. ممنوعیت‌های گاه‌به‌گاه واردات مواد اولیه یا ماشین‌آلات، در ظاهر برای صیانت از تولید ملی است اما در واقعیت کیفیت کالای نهایی را چنان تنزل داده که قدرت رقابت در بازارهای جهانی را از بین برده است. وقتی واردات تکنولوژی به بهانه‌های واهی محدود می‌شود، خروجی کارخانه ایرانی، محصولی است که نه صرفه اقتصادی دارد و نه استانداردهای لازم برای صادرات را داراست. این نوع حمایت‌گری، در بلندمدت منجر به ایزوله‌سازی تولید شده است. بنگاه تولیدی به جای رشد در بازار رقابتی و ارتقای کیفیت، به رانت و تعرفه‌های حمایتی وابسته شده و ماهیچه‌های صادراتی‌اش به مرور تحلیل می‌رود. این یعنی ما در حال خاموش کردن موتور صادرات به نام حمایت از تولید هستیم؛ پارادوکسی که تنها نتیجه‌اش حذف تدریجی تولیدکننده ایرانی از بازارهای همسایه و جایگزینی آن با رقبای منطقه‌ای است.

گره‌گشایی؛ خروج از کلاف سردرگم

تجارت در شرایط تحریم، به انعطاف‌پذیری نیاز دارد؛ چیزی که دقیقاً با صلبیت در قوانین و جزیره‌ای بودن در سامانه‌ها به جنگش رفت‌ایم. برای راهیابی از این خودتحریمی سیستمی نیاز به یک جراحی سریع و جسورانه داریم. اولین قدم، یکپارچه‌سازی واقعی سامانه‌هاست؛ سامانه‌هایی که باید ابزار باشند، نه مرجع محدودیت. دومین قدم، استثنا کردن رویه‌هایی مثل ورود موقت از سقف‌بندی‌های سخت‌گیرانه و غیرمنطقی رتبه‌بندی اعتباری است چرا که این رویه‌ها ذاتاً صادرات‌محورند و نباید با سدهای تجاری مواجه شوند.

سخن پایانی

در نهایت باید بپذیریم که تراز تجاری نه با دستور صادر نکن یا وارد نکن بلکه با بهبود فضای کسب‌کار اصلاح می‌شود. سیاست‌گذار باید بداند که صادرکننده ایرانی، در میانه نبرد با تحریم‌های بین‌المللی بیش از هر چیز به نفس‌کشیدن نیاز دارد، نه به محدودیت‌های جدید. اگر می‌خواهیم جایگاه خود را در بازارهای منطقه حفظ کنیم و به رقیبا که با سرعتی باورنکردنی در حال تسخیر بازارها هستند نوازیم، باید به سرعت عمل در تصمیم‌گیری و منطق اقتصادی برگردیم. راه حل پیچیده نیست؛ شنیدن صدای واقعی میدان عمل اعتماد به بخش خصوصی و تبدیل کردن دولت از یک مزاحم سیستمی به یک تسهیل‌گر هوشمند. تداوم وضع موجود بیش از آنکه به تحریم‌های واشنگتن گره خورده باشد به خودتحریمی‌های تهران گره خورده است که حالا دیگر نه با شعار که با اصلاحات ساختاری باز می‌شود.